

Módszertani ajánlás, útmutató A magyar helyesírás szabályainak felső tagozatos használatához

Remélem, hogy módszertani ajánlásom, összeállított útmutatóm nagymértékben hozzájárulhat az általános iskolai felső tagozatos helyesírás-tanítás eredményességének növeléséhez, színvonalának emeléséhez. Alapját, lényegét az a meggyőződésem adja, amely azt vallja, hogy a tanítás-tanulás folyamatában *A magyar helyesírás szabályainak* nélkülözhetetlen taneszközzé kell válnia. Nemcsak a magyarórán, hanem minden órán, nemcsak alkalmyszerűen, hanem állandó rendszerességgel, sőt még otthon is, a szülői házban. Ennek megalapozása nyilván az anyanyelvi órák feladata. Útmutatómban ezért a Takács Etel nyelvi tankönyvekre és munkafüzetekre támaszkodva, olyan tanmenetszerű összeállítást készítettem 5–8 osztályig, amelyben föltüntettem, hogy az adott tanítási órán a „Szabályzat” melyik pontja alkalmazandó. Majd a szóban forgó szabály megértését, gyakorlását célzó anyagot ajánlok, végül pedig ezeknek a feladatoknak a megoldását is közlöm. Munkám során Kosztolányi sorai lebegtek előttem: „Az a lelket és nyelvet, melyet rövid időre örökbe kaptunk, új szellemmel fényesedve, csorbítatlanul át kell adnunk utódainknak. Ez a küldetésünk.”

A terjedelmes összeállításból most csak egy-egy rövid részletet mutatok be figyelemfelhívó szándékkal (5., 6. és 8. osztály), közölve egyúttal az általam is használt szakirodalmat.

5. OSZTÁLY (részlet)

Óraszám: 16–20

Tananyag: Hogyan nevezzük a mondat részeit?

Javasolt tevékenység:

1. mf. 18–24. oldal

2. Az igei állítmány helyesírása

Szabályzat: 28. o. 55. sz. 56. sz. 57. sz.; 29. o. 58. sz. 59. sz.; 30. o. 61. sz.; 31. o. 63. sz. 64. sz. 65. sz.; 32. o. 66. sz. 67. sz. 68. sz. 69. sz.; 34. o.–36. o. 76–82. sz.; 21. o. 35. sz.; 22. o. 39. sz.

(Valamennyi szabály a figyelem felkeltése szintjén)

a) A következő szöveg igéit írd le a füzetedbe!

„Kolnay azt mondta, hogy Barabás kalapja nem jó, mert zsíros. Kende viszont azt állította, hogy Kolnay kalapja még zsírosabb. Erre rögtön zsírpróbát is tartottak. Kis késsel vakargatták egymás kalapját a belső bórszalagon.” (Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk)

b) Egészítsd ki a megfelelő szavakkal a táblára írt mondatokat, majd a hiányzó szavakat, szó szerkezeteket írd le a füzetedbe!

Jól tudja, hogy ....., ha nem fogja, akkor el ..... hagyni őt.

Összezúzva látta a dobót, melyre valaki követ .....

A beteg lassan....., hogy kémélje a beteg lépet.

Arról szól....., hogy mint szenved éjjel.

Nincs a teremben húzat, ahol Benő fogat .....

A bíró keményen büntet, mert súlyos a.....

Szűnyogirtót vesz éjre gondolva a .....

Készül már az ....., mit az ügyfél írat.

A cipészt arra ....., hogy a cipőjét gyorsan sarkalja.

De nagy ez a ....., nosza mondjárt tömni fogjuk!

Megoldás: foglya, fogja, dobott, lépett, szenvedéllyel, húzat, büntett, veszélyre, irat, sarkalja, foglyuk

- c) Írd le a következő szólások, közmondások igéit a füzetedbe!
 Ne késs, ne siess!
 Ne csak *tudd* a jót, hanem *tedd* is!
 Jókor *szánts*, későn *kaszálj*!
 Sose *higgy* a hízelkedőnek!
Órizkedjél az alvó kutyától!
 Ott *olts*, ahol *ég*!
- d) 15 szót fogsz hallani, írd le az igéket!
 holló, itt, *libben*, *rebben*, *szálló*, *billeg*, *fullad*, *erre*, *döbben*, *csattan*, *szappan*, *onnan*, *roppan*,
robban, *abban*
- e) Írd le a mondatokat a zárójelbe tett igealakkal kiegészítve! Az igealak kijelentő módú és jelen idejű legyen!
 Mit ..... cserébe? (ad – E/2)
 Már messziről ..... egy fehér falú épületet. (lát – E/2)
 Miért ..... itt engemet? (hagy – T/2)
 Öccsét már most ..... a betűvetésre. (tanfígtat – E/3)
 Nem ..... azt, amit tettek. (bán – T/3)
 Megoldás: adsz, látsz, hagytok, tanfígtatja, bánják
- f) Írd le a felsorolt igék múlt idejű alakját!
 adok, hozunk, elkezdem, nézzük, mondok
 Megoldás: *adtam*, *hoztunk*, *elkezdtem*, *néztük*, *mondtam*.
- g) Keresd a szó tövét, majd húzd alá a feltételes mód jelét az igealakokban!
 oson|nának, bán|na, fen|nének, köszön|ne
 Fogalmazd meg és írd le a szabályt!
- h) Változtasd felszólító módúvá az állítmányt, írd le!
 Adsz nekem néhány üveggolyót? (adj)
 Száll az ének. (szálljon)
 Óvatosan bánunk a szerszámokkal. (bánjunk)
 Hallom a hangotokat. (halljam)
 Festitek a szobát? (fessétek)
 Anyukám, csirkét rántasz? (ránts, rántsál ki!)
 Holnapra halasztunk néhány feladatot. (halasszunk)
 Naponta edzettek? (eddzetek)
3. A tárgyrag és a múlt idő (Szabályzat 21. o. 37. sz.; 22. o. 39. sz.)
 Tollbamondás
 osztályunk öt mázsa vasat gyűjtö^{tt}.
 Péter két rozsdás vaskeretet kér^t el a szomszédból.
 Péter és Balázs sorra jár^t minden házat, így gyűl^t össze a kiskocsijukon 70 kg hulladék. Ezt egyenesen a MÉH-be szállíto^ták.
 A tárgy ragját húzd alá, a múlt idő jelét keretezd be!
4. A határozóragok
 -ba, -be, -ban, -ben
 Írd le az idézetek -ba -be, ill. -ban -ben ragos szavait, fogalmazd meg a szabályt!
 „Felhőbe hanyatlott a drégeli rom”
 „Akad még bor számodra valahol, ha máshol nem, tehát a pincém^{ben}.....”
 „.....mert egérrel a szájá^{ban} macska se beszélhet.”
 „Debrecen^{be} kéne menni.”
 „S az volt derék
 Ha verselék!
 Ujjam megdermedt a hideg^{ben}.....”
 -an -en: Szabályzat 33. o. 72. sz.
 Írd le a felsorolt melléknevek -an -en ragos alakját!

kedves, bajos, édes, friss, cukros, lassú, mákos, lelkes, harcos, zajos

-val, -vel: Szabályzat 23. o. 42. sz.; 36. o. 83. sz.

Írd le az idézetek -val -vel ragos szavait!

„E néhány ..... érd be most, őcsém..” (sorral)

„Borozgaták .....” (apámmal)

„S a szél egy darab .....

Már tudj Isten hol szalad.” (födéllel)

Az alsó tagozatban elsajátított helyesírási tudnivalók mindegyike szerepel az alábbi tollbamondásban:

Savanyú a szőlő

A róka találkozott a farkassal az erdőben.

Megkérdezte az ordas:

– Hová, hová, róka koma?

– Szőlőt ennék csemegeként, mert jóllaktam egy hízott lúddal – válaszolt a ravaszdi.

Amikor megérkezett, látta ám, hogy a szőlőfűrtők mmagasan függnek a karó tetjén, így el nem érheti. Búsán ballagott hazafelé. Ismét a farkas került az útjába, ki így szólt hozzá nyájasan:

– No, ízlett a csemege?

– Á, nem ettem belőle, nem szeretem a savanyút.

(Diktálási idő: 10 perc)

6. OSZTÁLY (részlet)

Óraszám: 1–4.

Tananyag: Tanév eleji ismétlés

– a hangtan

– a szavak

Javasolt tevékenység:

a) A tanév eleji helyesírási felmérés értékelése, a hibák önálló javítása, a tanult helyesírási szabály alkalmazása

b) 1. Tollbamondás (Dikt. idő: 4 perc)

Mire való a nyelvtan?

Amikor anyanyelvünkön beszélünk, nem gondolunk arra, most főneveket, melléknéveket, igéket és más szófajokat mondunk. De amikor a nyelvről beszélünk, akkor már ismerni kell a nyelvtan szavait. Tudni kell, mit nevezünk mondatnak, mi a szó, és mi a hang.

(5–6. osztályos tankönyv 13. oldal)

Hány hangból, hány betűből áll a „nyelvtan” szó? Mi az eltérés oka?

Válassz a szövegből 4 olyan szót, amelyet a szóelemzés elve szerint írunk! Keresd meg a szabályt, a számát és az oldalszámot, majd írd le a szó mellé a füzetedbe!

2. Tollbamondás (Dikt. idő: 2–3 perc)

Eleven hangszekrények

A szó külső idoma egy hang, megütünk egy billentyűt, s az zeng, de vele együtt zeng a roppant hangszekrény is, a múlt és jelen, minden, amit csak sejtünk is, homályosan.

(Kosztolányi Dezső: Erős várunk, a nyelv)

Elemezd hangtani szempontból a „billentyűt” szót!

Így: b – egyjegyű, rövid mássalhangzó

i –

ll –

e –

n –

ty –

ú –

t –

Sorold fel betűrendben az 1. 2. 3. tagmondat szavait! Keresd meg A magyar helyesírási szabályai c. könyvben azokat a szabályokat, amelyek a betűkkel, az ábécével, a betűrendbe sorolással foglalkoznak! Számukat és az oldalszámot jegyezd le a füzetedbe! Keresd 2 magas, 2 mély, 2 vegyes hangrendű szót a tollbamondás szövegében!

Karikázd be a magas, húzd alá a mély magánhangzókat!
Írd le szótagolva a „megütünk” és a „hangszekrények” szavakat! Írd melléjük az alkalmazott helyesírási szabály számát!

- c) Folytasd a megállapítást! Írj 2–3 példát is!
Ha úgy írjuk le a szót, ahogy ejtjük, akkor a .....
Ha a kiejtés eltér az írásmódtól .....
A régi családnevekben és az ly-os szavakban a .....
Gyakran kényszerülünk az ..... írásmódra.
Helytelen a „tollal”, helyes a: .....
Miért? Írd le a megfelelő szabály számát!
- d) Folytasd 1–2 szóval a sorozatot, azután írd le a szabályt, amelyet alkalmaztál, majd keresd meg a „Szabályzatban”, ellenőrizd a munkádat!
– erdő, ásó, bordó, tető . . . . . (17. o. 18. sz.)
– savanyú, keserű, gömbölyű . . . . . (18. o. 24. sz.)
– tanít – tanul, repít – repül . . . . (20. o. 34. sz.; 21. o. 35. sz.)
tanú, borjú, batyu, áru . . . . . (18. o. 23. sz.)
- e) Melyik a helyes? Csak a helyesen írt szóalakot írd le a füzetedbe!
Széchenyi István – Szécsényi István – Szécshenyi István
Kosuth Lajos – Kossuth Lajos – Kossut Lajos
Wörös Sándor – Werös Sándor – Weöres Sándor
II. Rákóczy Ferenc – II. Rákóczi Ferenc – II. Rákócy Ferenc
Zrinyi Ilona – Zrinyi Ilona – Zrinyhy Ilona
- f) Tollbamondás (Dikt. idő: 9 perc)
Sarkított példamondatok
Török török is láthatók a kiállításon,
Éppen most érkezett, szerencsére épen.
A falu majdnem minden háza fehér falú.
Mit írt a barátod? Csak nem azt, hogy kártevőket írt?
A kasszánál fizettem ki a kaszát.
A készülő kabátra felvarrta az ujját, nem a régit, hanem az újat.
Pontosan és frissen írj!
Más helyett ő foglalja el a helyet.
Sok-sok rejtélyt rejt a történet folytatása.
Gyakorold a helyes kiejtést, olvasd el hangosan a mondatokat!
Válassz ki egy szópárt, magyarázd a helyesírást!

8. OSZTÁLY (részlet)

Óraszám:	6–12
Tananyag:	Állító, tagadó mondatok A mondatok a beszélő szándéka szerint Tanév eleji felmérés Az 1. ellenőrző dolgozat írása, javítása A típushibák feltárása, a folyamatos ismétlés, korrekció tervezése
Tankönyv:	75–81. o.
Szabályzat:	98. o. 240., 99. o. 243., 100 o. 247. a, d, n, 101. o. 248. sz.

Javasolt tevékenység:

- a) munkafüzet: 20–31. o.
b) Egy kis humor
Egészítsd ki megfelelő utalószókkal és kötőszókkal az alábbi szövegeket! Tedd ki a szükséges frászeleket is!
– Miért teszed azt a csalánt a sátor tetejére?
– ....., ... a közmondás is ..... tartja, ... csalánba nem üt a mennykő.
– Hogy tudsz énekelni, ... ma is egyest hoztál haza?
– Ejnye, hát nem hallod, ... milyen szomorú dalt énekelek?
- Megoldás: Azért, mert, azt, hogy
amikor, hogy

- c) Tollbamondás: (Dikt. idő: 11 perc)

Mogyoró

Nevetnem kell! Mert mit olvasok a Népszavában? Azt, hogy olyan újfajta csokoládét hoznak forgalomba, amelyben porított mogyoró lesz. S ez a termék fél évig is eláll avasodás nélkül!

Nagy eredmény ez! Ideje volt megszüntetni a mogyoró láthatóságát! Ugyan, mi szükség van arra, hogy lássuk, van-e mogyoró a csokoládében? És mennyi van? S vajon benne van-e a szükséges mennyiség? Mire való az ilyen kíváncsiság?

Haladjunk a korral! Nézzünk előre! Hiszen folynak már a kísérletek olyan mogyorós csokoládé megalkotására, amelyikben se mogyoró, se csokoládé nem látható.

S ez több évig is eláll!

(Tabi László Mogyoró c. karcolata nyomán)

- d) Írd le az alábbi mondatokat!

Karikázd be az egyszerű mondatok sorszámát!

Válaszd el vesszővel a tagmondatokat!

Válaszd ki, melyik „az” határozott névelő, és melyik mutató névmás!

1. Legjobb az egyenes út.
2. Könnyebb az acélt eltörni, mint meghajlítani.
3. Könnyen táncol az, akinek a szerencse muzsikál.
4. Nem esik messze az alma a fájától.
5. Az az igaz, ami való, túl a Tiszán van Badaló.
6. A szó elrepi, az írás megmarad.

- e) Mít felelt János érsek?

János esztergomi érsek – a hagyomány szerint – Gertrudis királyné meggyilkolása előtt ezt a tanácsot adta az összeesküvőknek:

A királynét meggyilkolni nem szabad félnetek jó lesz ha mind beleegyeznek én magam nem ellenzem.

Kétarcú mondat ez. Írd le mind a kettőt!

Megoldás:

1. A királynét meggyilkolni nem szabad félnetek: jó lesz, ha mind beleegyeztek; én magam nem ellenzem.
2. A királynét meggyilkolni nem szabad, félnetek jó lesz, ha mind beleegyeztek, én magam nem, ellenzem.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Takács Etel: A magyar nyelv könyve 5–6–7–8. o.
2. Takács Etel: Magyar nyelvi munkafüzetek 5. 6. 7. 8. o.
3. Helyesírási gyakorlófüzet 5. 6. 7. 8. o. Apáczai Kiadó, Celldömölk, 1991.
4. Alapfokú helyesírási gyakorlókönyv (Cs. Nagy Lajos), Trezor Kiadó Bp., 1990.
5. Nyelvtani elemzési gyakorlókönyv 5–6, 7–8. o. (Cs. Nagy Lajos), Trezor Kiadó Bp., 1991.
6. N. Császi Ildikó: Példaszövegek 3–8. o., Trezor Kiadó, Bp., 1991.
7. Szabó Kálmán: Játékos nyelvtan, játékos helyesírás, Tankönyvkiadó, Bp., 1978.
8. Szabó Kálmán: Helyesírási szöveggyűjtemény, Tankönyvkiadó, Bp., 1971.
9. Kerékgyártó Imre–Szemere Gyula: Helyesírási segédkönyv az általános iskolák számára, Tankönyvkiadó, Bp., 1966.
10. Nyelvi, irodalmi és kommunikációs nevelés. Feladatgyűjtemény 5. o. OOK 1989., 7. o. OTTV, Veszprém, 1991.
11. Feladatgyűjtemény Magyar nyelv 6. osztály, Országos Pedagógiai intézet, 1985.
12. Feladatgyűjtemény Magyar nyelv 7. osztály, Háttér Könyvkiadó Bp., 1988.
13. Dr. Orosz Sándor: Standardizált témazáró tesztek, Magyar nyelvtan 7. o., Szeged, 1974.
14. „Ismétlés a tudás anyja”: Tématerv az írott és beszélt magyar nyelvről az általános iskola felső tagozatán szerzett ismeretek ismétlő rendszerezéséhez. Készítette: Csajbók Ferencné. Sokszorosított: Ványai Ambrus Gimnázium és Szakközépiskola, Túrkeve, 1993. (KÖFA pályázat)
15. A magyar helyesírás szabályai, 11. kiadás, Akadémiai Kiadó, Bp., 1986.